

Вознесенська Олена Леонідівна,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,
член Ради правління ГС «Національна психологічна асоціація»,
президент ВГО «Арт-терапевтична асоціація» (Київ)

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР КІБЕРСОЦІАЛІЗАЦІЇ

Останні 15 років соціальні науки багато уваги приділяють процесу кіберсоціалізації молодих поколінь – дітей та молоді, впливу медіа на засвоєння й активне відтворення ними знань, цінностей, норм, моралі, традицій, що забезпечують повноправне існування окремої людини в суспільстві.

2020 рік став як роком викликів, так й роком нових можливостей. Запобіжні карантинні заходи пандемії covid-19 призвели до ізоляція багатьох людей та освоєнні ними віртуального простору задля задоволення соціальних потреб. Можна сказати, що 2020 рік став роком вторинної соціалізації у вигляді кіберсоціалізації для старших поколінь – зрілих особистостей, роком засвоєння та відтворення цими поколіннями соціально-культурного досвіду віртуального світу: розвитку особистості під впливом медіа, занурення у медіаспілкування та нові віртуальні стосунки, реалізацію віртуальних соціальних зв'язків, роком адаптації дорослої людини до нових умов існування суспільства, а також роком постановки та вирішення нею екзистенційних питань. Адже карантин надав час для роздумів, а вимушене поринання у віртуальну реальність створило нові умови існування, які цією реальністю визначаються. 2020 рік характеризується інтенсифікацією процесу якісних змін структури самосвідомості особистості, що відбувається під впливом і в результаті використання нею сучасних інформаційних і комп'ютерних технологій в контексті життєдіяльності (В.А. Плешаков), і в першу чергу, це стосується зрілих особистостей. Відбулося занурення дорослих та літніх людей у віртуальну реальність, просторовий та часовий перерозподіл кількох важливих сфер існування людини – дозвілля, спілкування, професійної самореалізації тощо – між реальним та інформаційним просторами.

Зараз ми хочемо окреслити саме екзистенційний вимір кіберсоціалізації: збереження та розвиток людиною своєї суб'єктності в умовах нової системи соціальних зв'язків, опосередкованої кіберпростором.

Наукове вивчення цього питання є особливо важливим під час пандемії covid-19, адже спостерігається поширення у багатьох людей ознак екзистенційної кризи: усвідомлення власної смертності та відсутності цілей та сенсів; почуття ізольованості й самотності; руйнування сприйняття реальності та звичних поглядів на світ; усвідомлення власних обмежень та свободи і наслідків власних виборів тощо. Тому ми вважаємо важливим розгляд деяких протиріч, що створюються формуванням інформаційного суспільства взагалі. На наш погляд, вони стосуються глибинних основ існування людини і можуть вплинути на подальший цивілізаційний розвиток людства.

Отже, медіа визначають *парадокси сучасної соціальної реальності*, які зачіпають саме екзистенційний вимір життя кожної людини:

- новітні медіа-технології надали широкі можливості спілкування, зв'язок з мільйонами людей по всьому світу, можливості підтримання контакту з тими, з ким неможливо побачитися в реальності, але одночасно ми спостерігаємо поширення в суспільстві порушень соціальної взаємодії: відхід від реальності у віртуальний світ (Хікікоморі), кібербулінг, збільшення емоційної дистанції, скорочення живого спілкування, виникнення парасоціальних стосунків;

- до розвитку інформаційного суспільства кожен з нас спілкувався з обмеженою кількістю людей, інтимне і близьке спілкування було рідкістю. Сьогодні кожен користувач соціальних мереж ділиться інтимними подробицями свого життя з величезною кількістю людей, кожен може розповісти свою історію багатьом. Але водночас відбувається втрата інтимності, втрата відчуття власного особистого простору, спостерігається зсув і прозорість психологічних меж, що призводить до легкості їх порушення злочинцями і негативних наслідків психічних впливів медіа;

- інформаційно-комунікаційні технології неймовірно розширили можливості освіти та отримання інформації, інтернет містить неосяжний банк даних, має величезні та легкодоступні потоки інформації, але водночас інтернет – джерело неймовірної кількості «фейків», неправдивої інформації, наслідками чого є помилки та поширення забобонів, дефіцит життєво важливих даних. Цей парадокс суттєво вплинув на поширення міфів про covid-19 і сприяв інфодемії;

- з одного боку, наша сучасність визначається інтенсивним розвитком соціальних наук, але результати досліджень призвели до збільшення можливостей впливати на психіку людини за допомогою медіа, маніпулювати цілими спільнотами, роблячи з людей маріонеток і фанатично «віруючих» (теорії світових змов, вторгнення інопланетян, деструктивні культури, прибічники тих чи інших політичних партій та персоналій), керуючи ними через почуття;

- ми можемо бачити стрімкий розвиток медицини і психіатрії зокрема, появу нових ліків, розуміння функціонування організму людини і зв'язку між психікою та фізіологією, відмову від каральних та бузувірських методів лікування психічних захворювань (типу лоботомії) і, водночас, фіксується поява нових психічних захворювань – ігрових та інших медіа-залежностей, медіатравматизації, селфітіса і т.ін.;

- вражає сучасний розвиток біо- і нанобіотехнологій, генної інженерії, людство використовує активні біоімплантанти та біопротези, штучні органи, але цей процес розвитку технологій супроводжується втратою контакту зі своїм тілом в багатьох людей, фрустрацією природних потреб у русі, здоровому сні та харчуванні;

- смерть залишилася частиною нашого життя, але сьогодні ми можемо спостерігати зміну уявлень суспільства про смерть, яке виникає через продовження віртуального життя в соціальних мережах. Сторінка померлого користувача в соціальних мережах продовжує існувати, інші користувачі продовжують вітати його з днями народження, відправляють йому повідомлення, запрошують на заходи, «лайкають» його фотографії, що викликає відчуття,

що він ще живий, просто давно не заходив на свою сторінку. Сьогодні існують «віртуальні кладовища», групи в соціальних мережах, де є посилання на сторінки померлих людей. Можна призначити зберігача своєї сторінки, який зробить її після смерті меморіальною. Нещодавно була створена нейромережа, яка збирає всі пости, лайки, листування і створює віртуальний образ людини. Це може стати способом пережити втрату близької людини: не розлучатися з ним, створювати ілюзію присутності поруч. І в той же час живі можуть назавжди «зависнути» в минулому з померлими, замінити справжніх близьких чат-ботами і меморіальними сторінками. Все це призводить до нового розуміння і сприйняття кінця буття;

- віртуальне життя збільшило можливості безпосередньої передачі життєвого досвіду, ми можемо спілкуватися з родичами значно більше ніж раніше, ділитися досвідом і почуттями, сторінка в соціальних мережах дозволяє нащадкам познайомитися з померлими родичами, відчувати їхні радощі й печалі. Акаунт стає своєрідною автобіографією людини, зберігає її думки, спогади і стосунки навіть після смерті. Але водночас в цій віртуальній взаємодії втрачається відчуття плину часу, наступності та передачі досвіду і влади від предків, що пішли з життя, тим, хто молодий і сучасний. В інтернеті все існує одночасно, то, що було десятиліття тому, і те, що відбувається зараз;

- розвиток інформаційно-комунікативних технологій сприяв збільшенню можливостей самовираження, зростанню творчості, розвитку медіамистецтва. Адже кожен може зробити фотографію, колаж, зняти відео і поділитися цим з іншими за допомогою інтернет-технологій. Колись художник не завжди знаходив «свого глядача» і часто помирав в безвісності. Тяжкість побуту не дозволяла багатьом займатися творчістю. Сьогодні відбувається стрімкий розвиток творчості, можливості інтернету дозволяють кожному знайти того, кому подобається його твори, бути почутим і отримати зворотний зв'язок. Завдяки новітнім технологіям збільшилися можливості самовираження, але мистецтвознавці відмічають і профанацію мистецтва, зміну його функцій, зниження рівня та вимог до творчого продукту.

Діти, молоді люди живуть в цій парадоксальній реальності та не відчують дискомфорту, для них ця реальність – норма, середовище їх буття та розвитку. Для них кіберсоціалізація відбувається природнім шляхом: їм не доводиться «ламати» свої усталені патерни поведінки. Але старші покоління переживають екзистенційні кризи. Завдання кіберсоціалізації для них – саме розв’язання цих парадоксів, відповіді на екзистенційні питання, що ставить перед ними медіареальність.

І саме пандемія covid-19 додала до цього «букету» екзистенційних питань ще й питання свободи і обмежень. Чи надає, наприклад, інтернет-простір ту свободу спілкування як особиста зустріч? Адже не можна обійняти один одного, відчутти дотик, тілесну підтримку... Чи є в мене свобода побачитися з тим, кого я хочу бачити, поїхати туди, куди хочу? Скільки часу може витримати людина, обмежуючи себе у природніх проявах прихильності до близьких, свободі пересування у просторі?

Таким чином, у сучасної людини, людини інформаційного суспільства, є необхідність розвитку ряду якостей і навичок для виживання в інформаційній реальності: критичного мислення, здатності шукати і вибирати корисну інформацію, технічна грамотність, навички успішного онлайн-спілкування, в т.ч. текстовими повідомленнями, навички захисту особистісного простору і безпеки в онлайн. Не менш важливим нам уявляється і пошук нових способів вирішення екзистенціальних питань.